

УДК 336.71:351.863](477)(043.3)

Коваленко В.В., д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

ФІЛОСОФІЯ БЕЗПЕКИ БАНКІВ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У публікації підлягають розгляду питання щодо особливостей забезпечення фінансової безпеки банків. Проаналізовано зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки банків. Наводяться шляхи реформування філософії фінансової безпеки банків.

Ключові слова: банківська система, банки, банківський нагляд, фінансова безпека, загрози, платоспроможність.

Kovalenko V.

SAFETY PHILOSOPHY BANK IN A STRUCTURAL IMBALANCE UKRAINE ECONOMY

In a publication are subject consideration of question in security features to ensure financial banks. Analyzes internal and external threats to the financial security of banks. The ways to reform financial security philosophy banks.

Keywords: banking system, banks, banking supervision, financial security, threats, solvency.

Коваленко В.В.

ФИЛОСОФИЯ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ СТРУКТУРНЫХ ДИСБАЛАНСОВ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В публикации подлежат рассмотрению вопросы об особенностях обеспечения финансовой безопасности банков. Проанализированы внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности банков. Приводятся пути реформирования философии финансовой безопасности банков.

Ключевые слова: банковская система, банки, банковский надзор, финансовая безопасность, угрозы, платежеспособность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Банківська система - це одна з важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банки, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

В умовах зростаючої відкритості економік держав і послідовної їх інтеграції в світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є актуальним завданням. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яке сьогодні характеризується елементами поглиблення фінансової кризи, і внутрішнього середовища, зокрема посиленням конкуренції та консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямків розвитку банків з точки зору прибутковості і мінімізації ризиків. Тому проблема зміни філософії безпеки банків є досить актуальною і повинна розглядатися як системоутворюючий елемент нейтралізації структурних дисбалансів економіки України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вирішенню питань забезпечення безпеки банків присвячено наукові праці значної когорти науковців, зокрема: О. Барановського [1], Т. Болгар [2], С. Добринь [3], О. Кириченка [4], І. Крупки [5], В. Соловйова [6], З. Сороківської [7],

В. Сухоноса [8] та багатьох інших. Поряд з цим слід зазначити, що актуалізується питання перегляду місця безпеки банків у подоланні структурних дисбалансів економіки України.

Цілі статті. Обґрунтування теоретико-методологічних засад забезпечення безпеки банків в умовах трансформаційних змін, що відбуваються в економіці держави.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення безпеки банків – це процес досягнення стану захищеності економічних інтересів банку, що виявляються у процесі реалізації його статутних цілей і завдань, і полягає в створенні сприятливих умов для реалізації всіх передбачених статутом видів банківської діяльності. Рівень забезпечення безпеки банків визначається загальноприйнятими критеріями його надійності, а також іншими показниками, що характеризують його здатність протистояти різним негативним явищам.

Як зазначає В. Драпей, «... Підприємництво – один з видів виробничої або іншої корисної діяльності людей, ділові відносини між якими регулюються ринковими механізмами і участю в необхідних випадках держави. Отже, безпека підприємництва характеризується станом захищеності підприємців, всіх законних видів їх діяльності, а також того середовища, в якій підприємництво здійснюється і яку перш за все має формувати держава (ринкові механізми і «правила гри») [9]. Можна погодитися з представленою точкою зору, так як банк є суб'єктом підприємницької діяльності, і відповідно повинен реалізовувати усі положення забезпечення безпеки, але не с позиції тільки забезпечення безпеки в першу чергу фінансових активів банку, а тільки потім, як це не дивно виглядає, персоналу банку.

В сучасних умовах розвитку банківського бізнесу виникає потреба у розробці нової філософії безпеки банків, виходячи з того, що вона має безпосередній вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України, а саме:

1. Фактори, що викликають структурні дисбаланси економіки:

– забезпечення незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери держави, яка знаходить своє відображення в системі критеріїв та індикаторів її стану, що характеризують такі аспекти, як збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів, збалансованість внутрішнього і зовнішнього боргу, дефіциту бюджету та наявності необхідних грошових і золотовалютних резервів;

– рівень захищеності фінансових інтересів на макро- і мікрорівнях, рівнях фінансових відносин;

– стан митно-тарифної, фінансової, валютної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, розрахункової, інвестиційної, банківської і фондової систем, яке характеризується здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім негативним впливам, здатність запобігати зовнішню недружню фінансову експансію, гарантувати фінансову стабільність, а також ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання в умовах розширеного відтворення;

– стан фінансових потоків в економіці, яке може бути охарактеризоване збалансованістю і наявністю відпрацьованих і ефективних механізмів регулювання і саморегулювання.

2. Фактори, що впливають на рівень безпеки банків:

- структурні дисбаланси між попитом і пропозицією на кредитні ресурси банків;
- дефіцит залучення коштів для формування ресурсної бази банків;
- оцінювання реальної якості активів на балансі українських банків, що є найнагальнішою потребою для стабілізації піднесення розвитку банківської системи;
- вирішення питання з капіталізацією банків до рівня міжнародних та національних стандартів;

– питання покращення бізнес-клімату для подолання структурних проблем задля довгострокового розвитку вітчизняної банківської системи;

– проблеми реформування законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу;

– проблеми реформування системи примусового стягнення заборгованості, відчуження та реалізації заставного майна з метою спрощеної процедури відчуження об'єктів застави на користь кредиторів.

Індикатори за допомогою яких доцільно оцінювати рівень фінансової безпеки банків представлені у таблиці 1.

Як свідчать наведені дані у таблиці 1, індикатори фінансової безпеки банків мають тенденцію до погіршення. Банки продовжують збиткову діяльність. Так, станом на 26.01.2016, до неплатоспроможних банків у яких введено тимчасову адміністрацію віднесено: «Банк Софіївський», «Банк Унікомбанк», «Національні інвестиції», «Радікал Банк», «Фінансова Ініціатива». До неплатоспроможних банків, які знаходяться у стадії ліквідації віднесено 67 банків.

Таблиця 1

Індикатори фінансової безпеки банків за період 2010-2015 рр., станом на кінець періоду*

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень доларизації у банківській системі, %	29,1	42,0	43,7	36,8	44,1	47,1
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі, %	40,6	41,9	39,5	34,0	32,5	43,3
Питома вага проблемних кредитів у загальній сумі кредитів, %	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	22,1
Співвідношення власних і залучених коштів банку, %	17,12	17,30	17,68	17,74	12,66	9,01
Адекватність регулятивного капіталу, %	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60	12,74
Рентабельність активів, %	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46
Рентабельність капіталу, %	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91
Покриття кредитів сформованими резервами, %	19,71	19,13	17,33	14,40	20,36	33,29
Покриття кредитів власним капіталом, %	18,24	18,84	20,77	21,13	14,71	10,75

*Джерело: Розраховано автором за матеріалами – Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Однією з вагомих причин визнання банків неплатоспроможними, крім порушення законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, був недостатній рівень їх капіталізації та неспроможність акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки. Але поряд з цим слід звернути увагу на те, що в сучасних умовах функціонування вітчизняного банківського сектору банки з іноземним капіталом входять до ТОП-10 надійних банків України, а саме: Креді Агриколь Банк (Credit Agricole, Франція); Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція); Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія); Сітібанк Україна (Citigroup, США); ІНГ Банк Україна (ING Groep, Нідерланди); Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща); ПроКредит Банк (ProCredit Bank,

Німеччина); Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія); Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург); ПУМБ (СКМ Фінанс); ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина) [10]. Тому, залишається актуальним питанням дослідження місця іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі щодо ефективності їх функціонування.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що фінансова безпека банків залежить від наступних чинників: політична та економічна нестабільність як на національному, так і на міжнародному рівнях; рівень залежності банків від внутрішніх та зовнішніх джерел залучення; рівень концентрації активів банків в інших транснаціональних корпораціях; рівень концентрації активів банків за галузями економіки або фінансово-промисловим групам; структура власності на банки.

Провівши аналіз чинників, що впливають на фінансову безпеку банків можна виділити дві їх групи.

До чинників прямого впливу слід віднести: низький рівень якості капіталу; здійснення банками ризикової кредитної політики; недостатній рівень покриття депозитних вкладень системою страхування; низька ліквідність банківських активів; низький рівень кредитоспроможності суб'єктів економічної діяльності.

До чинників опосередкованого впливу відносимо: недостатня ефективність банківського нагляду; рівень конкуренції між банками; фінансово-економічний стан галузей промисловості; стабільність національної грошової одиниці та соціально-економічної політики держави.

Для банківської установи можна визначити ряд чинників, які можуть спричинити погіршення банківської безпеки, а також виробити заходи, що сприяють зменшенню негативного впливу цих факторів (табл. 2).

Таблиця 2

Систематизація загроз фінансовій безпеці банку

Чинники	Заходи нейтралізації негативного впливу
Сплановане швидке вилучення групою клієнтів, вкладників значного обсягу коштів з банку, що призводить до погіршення його платоспроможності;	Диверсифікація пасивів, для забезпечення незалежності банку від джерел фінансування, поведінку яких важко прогнозувати;
Блокування іншими фінансовими установами активів банку;	Розміщення коррахунків лише в авторитетних фінансових установах. Моніторинг їх фінансового стану і політичних залежностей;
Доведення до фіктивного банкрутства підприємств - позичальників банку, обсяги заборгованості яких перед банком знижують його платоспроможність;	Введення в керівництво підприємств - великих позичальників представників банку;
Використання засобів масової інформації для дискредитації банківської установи;	Проведення постійної іміджевої рекламної кампанії; проведення заходів, спрямованих на забезпечення прозорості фінансового стану банку;
Політичний вплив на рух капіталів;	Незалежність або зменшення залежності від політичних капіталів; дотримання всіх вимог нормативно-правових актів при здійсненні таких операцій;
Витіснення банку з певних сегментів ринку банківських послуг;	Проведення виваженої цінової політики, інтеграція банку в регіональні економічні проекти;
Демпінгування ринку послуг;	Проведення постійної роботи з підвищення ефективності та зменшення собівартості банківських послуг;
Втрата ключового кваліфікованого персоналу через їх перехід в інші, конкуруючі банки	Проведення виваженої кадрової політики, оплати праці та надання соціального захисту працівникам банку

* Джерело: систематизовано автором за матеріалами [1; 11, с. 58]

Слід зауважити, що підвищення рівня фінансової безпеки банків залежить від

регулюючих та превентивних дій Національного банку України. Запобігання негативного впливу різних чинників в банківській сфері має відбуватися через проведення службою банківського нагляду постійного аналізу такої інформації:

- обсяг коштів підприємств і фінансово-промислових груп, які розміщені в банках і ступінь залежності банків від цих джерел фінансування;
- якість активів банків, розміщених в інших державах або в окремих фінансових установах, їх репутація, підконтрольність іншим фінансовим установам. При цьому, характер і ступінь підконтрольності фінансових установ, в яких розміщені значні кошти банків, повинні визначатися також з метою отримання інформації про форми і методи можливої конкуренції між банками за потенційних клієнтів;

Концентрація фінансових потоків і їх проходження через окремі банківські установи, які мають монопольне становище на ринку певних банківських послуг.

- зонами банківської небезпеки можуть бути як окремі країни, регіони, так і певні операції, інвестиції, кредитування окремих суб'єктів економічної діяльності або галузей.

– банківський нагляд повинен запобігати можливості негативного впливу на фінансову стабільність банківської системи через аналіз і прогнозування політичної та економічної середовищ. Такий аналіз передбачає визначення:

- обсягів впливу окремих політичних груп в банківській сфері і ступеня залежності банківської системи від галузей народного господарства;
- схильність суб'єктів банківської системи впливу політичних і економічних сил інших держав, які можуть провести через них заходи, спрямовані на підрив національної банківської системи.

Отриману інформацію Національному банку України необхідно аналізувати з метою своєчасного проведення превентивних заходів з боку служби банківського нагляду, до яких можна віднести:

- встановлення вимог до банків щодо диверсифікації джерел фінансування, в разі, якщо банк знаходиться в значній залежності від окремої фінансово-промислової групи або політичної групи;
- визначення ступеня надійності фінансових організацій різних держав, де розміщується значна частина активів національних банків, а виходячи цього, встановлювати ліміти максимальних залишків на коррахунках для різних країн і окремих банків і фінансових груп.

Органам нагляду також слід ініціювати створення ряду законодавчих норм, які дозволяють підвищити відповідальність засобів масової інформації за оприлюднення недостовірної інформації, яка може призвести до фінансової або банківської кризи шляхом підриву довіри до конкретних банків або банківської системи в цілому.

Ефектом зменшення впливу поширення недостовірної інформації через засоби масової інформації є посилення ролі незалежних рейтингових агентств, які представляють альтернативну оцінку фінансового стану банків.

Підвищення стабільності банківської системи повинно відбуватися і через заходи, які проводяться урядом щодо поліпшення загальних макроекономічних чинників, а саме: підвищення загальної довіри до банківської системи; повернення коштів у банківську систему з тіньового сектора економіки; підвищення стабільності і довіри до національної валюти; зменшення податкового тиску.

Виходячи із вище зазначеного, забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, повинно виходити із формування нової філософії її досягнення на концептуальній основі (табл 3).

Таблиця 3

Елементи формування нової філософії фінансової безпеки банків

Елементи	Характеристика
Етимологічне джерело	безпека - система заходів, що забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників та керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз
Онтологічна сутність	процес досягнення стану захищеності фінансових інтересів банку, що виявляються в ході реалізації його статутних цілей і завдань, і полягає в створенні сприятливих умов для реалізації всіх передбачених статутом видів банківської діяльності. Рівень забезпечення фінансової безпеки банку визначається загальноприйнятими критеріями його надійності, а також іншими показниками, що характеризують його здатність протистояти різним негативним явищам
Гносеологія дослідження	загальнометодологічні положення вивчення фінансових відносин, зовнішніх та внутрішніх загроз, їх структурування
Поняття	сукупності умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдавати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкоджати досягненню банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує
Генеральна мета	забезпечення фінансово стійкого функціонування банку та уникнення загроз його безпеці, захист законних інтересів банку від протиправних посягань, охорона життя і здоров'я персоналу, недопущення крадіжок фінансових ресурсів та матеріально-технічних засобів, знищення майна і цінностей, розголошення, втрати, витоку службової інформації
Суб'єкти	держава, Національний банк України, банки, партнери і клієнти банків, служби безпеки банків
Об'єкти	персонал банку, фінансові ресурси, матеріальні цінності, новітні технології, інформаційні ресурси
Завдання	прогнозування, виявлення і подолання загроз, віднесення інформації до категорії обмеженого доступу; створення механізму й умов для оперативного реагування на загрози безпеки, максимально можливої локалізації загроз, що завдані фізичними та юридичними особами
Принципи	комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність, економічна доцільність, взаємодія і координація, удосконалення, централізація управління, законності, багатомірності, дотриманості максимально допустимого рівня прозорості
Методи	управління ризиками, резервування, внутрішній контроль, оцінка та аналіз

*Джерело: складено автором за матеріалами [1, с. 13; 11, с. 57]

Висновки. Основним напрямками зміни філософії фінансової безпеки банків повинно стати в першу чергу зміна сприйняття самої фінансової безпеки як елементу управління банком, який дозволяє забезпечити фінансово стійке його функціонування та виникнення кризових ситуацій.

З цією метою необхідно вирішити питання макроекономічного та мікроекономічного спрямування.

Питання макроекономічного спрямування відносять до привілеї Національного банку України, а саме: мінімізація витрат для платників податків при капіталізації банків, які мають недостатній капітал; створення спеціального фонду для рекапіталізації банків, подальше функціонування яких визначене доцільним; розвиток третейських судів та досудового вирішення проблем між кредиторами та боржниками; підвищення відповідальності позичальників за надання в банки або кредитні бюро

недостовірної інформації; реформу законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу; створення банку «поганих активів банків», який акумулював проблемні кредити на балансі єдиної національної інституції; приведення законодавства щодо процесів злиття і поглинання банків до найкращих практик Європейського Союзу, що дозволить швидше провести процес консолідації банків та знизить негативний вплив на їх ефективність; активізація політики сприяння підвищенню ролі іноземних банків в Україні та вжиття заходів задля залучення іноземного капіталу, передусім з глобальних фінансових установ.

Питання мікроекономічного спрямування націлені на створення єдиної системи фінансової безпеки у банках. Оскільки головним завданням підрозділу фінансової безпеки банку є захист його фінансових інтересів, одним з напрямків роботи по забезпеченню такого захисту є створення сприятливих умов перш за все для ведення фінансових операцій, що дозволяють отримувати максимальний дохід при мінімальних ризиках. Однак щоб цілеспрямовано формувати такі умови, в структурі банку перш за все необхідно виділити ті об'єкти і явища, які впливають на фінансову безпеку банку, що дозволить надати роботі більш системний і комплексний характер.

Як один із способів забезпечення фінансової безпеки банківського сектора України можна запропонувати концепцію організації єдиної системи попереджувального моніторингу фінансового стану банків, основною ідеєю якої є створення в структурі Національного банку України автоматизованого комплексу єдиного оціночного механізму фінансового стану банків, які мають до цього комплексу колективний комунікаційний доступ через загальнодоступні комп'ютерні мережі. Зазначене дозволить в режимі реального часу більш об'єктивно оцінювати стан, роль і місце кожного банку в банківській системі, вносить в процес міжбанківських відносин елемент саморегулювання, більшої відкритості, істинного партнерства, сприятиме захищеності банківського середовища від недобросовісних підприємців, стане своєрідним механізмом колективного захисту фінансових інтересів банків.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1. – С. 7-25.
2. Болгар Т. М. Управління проблемними кредитами вітчизняних банків у сучасних умовах господарювання / Т.М. Болгар // Бізнес Інформ. – 2014. – №. 1. – С. 248-255.
3. Добринь С. В., Убілава І. Б. Аналіз впливу факторів фінансової безпеки на фінансову стійкість банків / С.В. Добринь, І.Б. Убілава // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №. 29. – С. 92-96.
4. Кириченко О.А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 223-232.
5. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М. Крупка // Бізнес Інформ. – 2012. – №. 6. – С. 168-175.
6. Соловійов В. І. Сучасний стан банківської безпеки України / В.І. Соловійов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №. 4. – С. 79-82.
7. Сороківська З. До питання фінансової безпеки банку в умовах світової економічної кризи / З. Сороківська // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. – 2011. – Т. 8. – С. 404-408.
8. Сухонос В. В. Концептуальні організаційно-правові засади функціонування системи економічної безпеки банків В.В. Сухонос // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – №. 1. – С. 64-66.
9. Драпей В. Безопасность предпринимательства и банки / В. Драпей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev-security.org.ua/box/11/71.shtml>.
10. Украинские банки в Давосе назвали худшими в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politrada.com/news/ukrainskie-banki-v-davose-nazvali-khudshimi-v-mire>.
11. Коваленко В.В. Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності / В.В. Коваленко / Економічний часопис-XXI. – 2013. – №1. – С. 56-59.